

7. *On state financial guarantees of medical care for the population*, Law of Ukraine dated October 19, 2017. No. 2168-VIII / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>.

8. *Provisions of the national strategy for reforming the health care system in Ukraine for the period 2015-2020*, Order of the Ministry of Health No. 522 of July 24, 2014. URL: https://healthsag.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Proekt-Strategiyi-reformi_OZ.pdf.

УДК 338.1:355.018

JEL Classification: M21

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2022-3.87.04>

Юлія Урсакій, к.е.н., доцент,

<https://orcid.org/0000-0002-7793-7761>

Валерія Пенюк, к.е.н., старший викладач,

<https://orcid.org/0000-0002-7005-4173>

Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ,
м. Чернівці

УКРАЇНСЬКИЙ БІЗНЕС В ПЕРІОД ВІЙНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. Забезпечення стійкого зростання ґрунтується на ефективності, стійкості та динамічності розвитку підприємств як об'єктивно необхідних умов їхньої діяльності, що, своєю чергою, впливає на поліпшення економічних результатів галузей і секторів економіки України. Підприємництво є невід'ємним складником ринкової економіки, що сприяє вирішенню цілої низки соціальних, економічних та науково-технічних проблем суспільства. Це соціально-економічний фундамент, без якого не може розвиватися будь-яка інноваційно-орієнтована економіка європейської держави. Здорове бізнес-середовище продукує конкурентну боротьбу та виводить на якісно новий рівень підприємницьку діяльність. Але ті процеси, які відбулися з початком повномасштабного вторгнення в Україну, порушили всі норми і правила життєдіяльності всього суспільства. Український бізнес зазнав непоправних втрат, збитки яких оцінюються у 87 млрд дол. Від втрати попиту та ланцюгів постачання до повного фізичного знищення – такі наслідки військової агресії російської федерації. Тому наразі мова не йде про потужні конкурентні переваги, якими до війни володіли та могли розвивати вітчизняні компанії. Але варто зауважити такий феномен не тільки українського суспільства, але й українського бізнесу: підприємства, які вижили, намагаються адаптуватися до поточних умов, 93% бізнесу беруть участь у

волонтерській діяльності, створюються нові юридичні та фізичні особи. В майбутньому це допоможе створити міцну, конкурентоспроможну економічну систему України.

Мета дослідження – аналіз діяльності бізнесу під час війни, його проблем та перспектив розвитку, що допомагає якісно оцінити сучасний стан підприємництва.

Методологія. У процесі виконання дослідження використано загальнонаукові теоретичні методи: системний аналіз – для з'ясування основних категорій дослідження; абстрактно-логічний метод – для здійснення теоретичних узагальнень та висновків про стан, проблеми та перспективи розвитку підприємницької діяльності, графічний метод – для наочного представлення теоретичного й аналітичного матеріалу щодо відображення стану та характеристики підприємств за п'ять місяців війни. **Результати.** У дослідженні розглянуто сучасний стан підприємницької діяльності в Україні. Визначено кількість підприємств, які фізично були втрачені, та збитки, які поніс бізнес загалом. Досліджено фактори, які допомогли певною мірою стабілізувати діяльність підприємств: роль релокації у збереженні підприємств; ефективна організація та управління персоналом; поновлення логістичних ланцюгів. Графічний аналіз дав змогу в динаміці проаналізувати стан функціонування підприємств та визначити їхню географічну приналежність. Також визначено проблеми з якими стикається бізнес в умовах війни.

Практичне значення. На основі проведеного аналізу та визначенні основних проблем функціонування підприємств запропоновано шляхи стабілізації та подолання кризи, які допоможуть у майбутньому уникнути глибоких кризових ям. Спрогнозовано основні галузеві напрями, які полегшать визначення вектору розвитку та конкурентоспроможності підприємств. **Перспективи подальших досліджень.** Аналіз діяльності стану підприємницької діяльності на соціально-економічний розвиток країни.

Ключові слова: бізнес, підприємництво, підприємство, компанія, підприємницька діяльність, криза, війна, релокація.

Кількість джерел: 14; кількість рисунків: 2.

Yuliia Ursakii, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0002-7793-7761>

Valeriia Peniuk, Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer,
<https://orcid.org/0000-0002-7005-4173>
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of SUTE, Chernivtsi

UKRAINIAN BUSINESS DURING THE WAR: CURRENT CONDITION, PROBLEMS AND PROSPECTS

Summary

Ensuring sustainable growth is based on the efficiency, stability and dynamism of the development of enterprises as objectively necessary conditions for their activity, which, in turn, contributes to the improvement of the economic results of industries and sectors of

the economy of Ukraine. Entrepreneurship is an integral component of the market economy, which contributes to solving a number of social, economic, and scientific and technical problems of society. This is the socio-economic foundation without which any innovation-oriented economy of any European state cannot develop. A healthy business environment produces competition and brings entrepreneurial activity to a qualitatively new level. But the processes that took place with the beginning of the full-scale invasion of Ukraine violated all the norms and rules of the life of the entire society. Ukrainian business suffered immeasurable damage, the losses of which are estimated at 87 billion dollars. From the loss of demand and supply chains to complete physical destruction, these are the consequences of the Russian Federation's military aggression. Therefore, at present we are not talking about powerful competitive advantages that domestic companies possessed and could develop before the war. But the phenomenon not only of Ukrainian society, but also of Ukrainian business is worth noting: surviving enterprises are trying to adapt to current conditions, 93% of businesses participate in volunteer activities, new legal entities and individuals have been created. In the future, this will help create a strong, competitive economic system of Ukraine.

The purpose of the study is to analyze business activity during the war, its problems and development prospects, which helps to qualitatively assess the current state of entrepreneurship. In the process of carrying out the research, general scientific theoretical methods were used: system analysis - to clarify the main categories of the research; the abstract-logical method - for making theoretical generalizations and conclusions about the state, problems and prospects of the development of entrepreneurial activity, the graphic method - for the visual presentation of theoretical and analytical material regarding the display of the state and characteristics of enterprises during the five months of the war.

The study examines the current state of entrepreneurial activity in Ukraine. The number of enterprises that were physically ruined and the losses suffered by the business as a whole were determined. Factors that helped stabilize the activities of enterprises to some extent were investigated: the role of relocation in the preservation of enterprises; effective organization and personnel management; renewal of logistics chains. Graphical analysis made it possible to dynamically analyze the state of functioning of enterprises and determine their geographical affiliation. The problems faced by business in the conditions of war are also defined. Based on the analysis and determination of the main problems of the functioning of enterprises, the authors proposed the ways to stabilize and to overcome the crisis, which will help to avoid deep crisis pits in the future. Besides it the study forecasts main industry directions, which will facilitate the determination of the vector of development and competitiveness of enterprises.

Keywords: business, entrepreneurship, enterprise, company, entrepreneurial activity, crisis, war, relocation.

Number of sources – 14; number of drawings – 2.

Постановка проблеми. Роль підприємництва та бізнесу в будь-якій країні важко переоцінити, адже це ті локомотиви, які тримають, розвивають та рухають вперед всі соціально-економічні

процеси. Компанії та підприємства, конкуруючи між собою, створюють нові продукти, покращують якість наявної продукції, завойовують нові ринки, проводять рекламні кампанії, створюють робочі місця. Ці звичайні повсякденні речі здаються рутинними у звичайних умовах. Але під час війни дуже часто виникає просте питання: як вижити?

За період повномасштабного вторгнення український бізнес втратив більше, ніж за два роки пандемії. Обсяг завданої шкоди та довгострокові наслідки оцінити важко, адже бойові дії на території країни тривають. За оцінками Національного банку, під час війни економіка України втрачає 50% «невиробленого» ВВП. Тобто кожен тиждень коштує національній економіці понад 50 млрд грн, і це без втрат від руйнувань. Загалом від початку війни пошкоджено або зруйновано щонайменше 412 підприємств, з яких 64 – це великі та середні підприємства. Очікується, що це число може бути вищим, оскільки наразі відсутня повна інформація про стан українських підприємств, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях. Чимало підприємств опинилися в районах активних бойових дій і змушені були евакуюватися в більш безпечні регіони або припинити роботу. Інші були пошкоджені. Однак навіть ті бізнеси, які відносно далеко від обстрілів, потерпали через проблеми з логістикою, нестачу сировини та персоналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз стану та проблем розвитку підприємств вивчали І. С. Сидорук, Г. І. Кіндрацька, Ю. І. Кулиняк, які приділяють увагу порівняльному аналізу великих, середніх та малих підприємств реального сектору економіки України. А. В. Кругляк досліджує підприємництво на регіональному рівні. Роль малого та середнього бізнесу в економіці розглядає Н. С. Ситник. Це дослідження ґрунтується на узагальнених звітних та аналітичних даних, які проводилися різними інвестиційними агентствами, бізнес-хабами, центром інноваційного розвитку, статистичної інформації та результатів наукових досліджень.

Формулювання цілей статті й аргументування

актуальності завдання. Метою дослідження є аналіз діяльності вітчизняного бізнесу під час війни, його проблем та перспектив розвитку, що допомагає якісно оцінити сучасний стан підприємництва.

Постановка мети дослідження обумовлює низку завдань: проаналізувати підприємницьку діяльність вітчизняного бізнесу; розглянути проблеми, які впливають на підприємництво; виокремити перспективні шляхи стабілізації та розвитку українського бізнесу.

Виклад основного матеріалу. За даними Київської школи економіки (KSE), загальна сума прямих задокументованих збитків житловій та нежитловій нерухомості, іншій інфраструктурі України станом на вересень 2022 року склала понад 127 млрд дол (за вартістю заміщення). Найбільша частка у загальному обсязі збитків належить житловому фонду – 39,7%, або 50,5 млрд дол. На другому місці за обсягом знаходиться сфера інфраструктури – 27,7%, або 35,3 млрд дол, з яких 26,6 млрд дол збитків завдано внаслідок прямого руйнування доріг, а 4,3 млрд дол – збитки залізниці. Втрати активів бізнесу, за різними підрахунками, становлять щонайменше від 20 до 87 млрд дол і продовжують зростати [5]. У розрізі галузей найбільше постраждала металургія. Варто зауважити, що на момент написання звіту KSE бомбардувань енергетичної інфраструктури ще не було. Збитки «Укренерго» через російські обстріли станом на кінець осені становлять майже 2 млрд дол. [6].

Але український бізнес не був би українським, якщо б припинив своє існування та не боровся б за незалежність. Проїшовши шокуючу терапію в перші місяці, українське підприємництво шукало алгоритм дій, притаманний саме йому. Не діяли жодні антикризові заходи, оскільки правил ведення бізнесу під час війни немає. На даний момент 93% підприємств залучені у допомогу країні під час

війни, зокрема 67,1% долучилися до волонтерської активності. Крім того, українські підприємці демонструють позитивні сигнали відновлення.

Одним з дієвих кроків держави щодо збереження бізнесу на початку повномасштабної війни було те, що українські компанії активно користуються програмою підтримки з релокації бізнесу, яку координує Міністерство економіки України. 11 квітня ДП «Прозорро.Продажі» з ініціативи Мінекономіки, за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та національного проекту з розвитку підприємництва та експорту «Дія.Бізнес» запустили платформу цифрової взаємодії для допомоги з релокації бізнесу.

Найбільше підприємств, які подали заявки на релокацію, – з Харківської області (25%), Києва (21%) та Київської області (13%). До ТОП-регіонів, куди переїхало найбільше підприємств, увійшли Львівська, Закарпатська та Чернівецька області [7].

Станом на серпень 2022 р. мікрокомпанії переважно працюють з обмеженнями (42%), 20% працюють без змін, як і до війни, 8% довелося призупинити діяльність, 17% уже відновлюють роботу після зупинки, а 5% за цих обставин тільки планують відновлюватись. Водночас 7% мікрокомпаній повідомили про повну зупинку своєї діяльності. 50% малих компаній ведуть свою діяльність з обмеженнями, чверть опитаних залишила все без змін, як і до початку воєнного вторгнення (25%), 15% зараз відновлюють свою роботу, 2% на етапі планування щодо відновлення, 5% призупинили свою діяльність, а 4% зовсім закрили бізнес. Більш ніж половина середніх компаній функціонують з обмеженнями, 33% у звичному довоєнному режимі, 11% відновлюють роботу. Лише від 1% до 2% опитаних компаній з цього сегменту зупинили діяльність повністю, призупинили її на деякий час та мають плани на відновлення [8; 9].

В середньому по Україні ситуація виглядає таким чином (рис. 1).

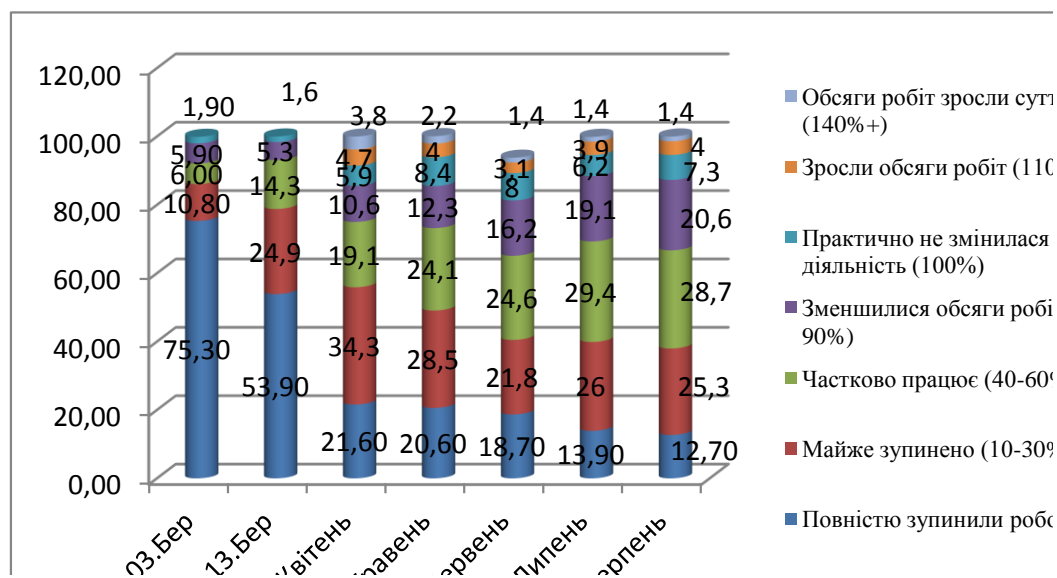

Рис. 1. Стан функціонування підприємств у перші п'ять місяців війни*

*Джерело: [8; 9].

Аналіз діяльності підприємств у перші дні війни свідчить про тотальне нерозуміння ситуації, хаос та психологічний ступор. Така ситуація стосувалася як адміністративного персоналу, так і звичайних працівників, в яких було просте завдання – вижити. Тому станом на третє березня (перший тиждень війни) повністю зупинили свою діяльність 75,3% підприємств країни, майже зупинили 10,8%. І тільки 1,9% практично не змінили свою діяльність. Загалом підприємства бізнесу, які абсолютно або частково зупинились, становлять 98%. Найбільша частка з 2% підприємств, які працювали, припала на роздрібну торгівлю.

Ситуація почала мінятися з середини березня, коли бізнес, подолавши шоківий стан, почав потроху відновлюватись. Підприємств, які припинили або майже припинили свою роботу, було 78,8%. Найкраща динаміка спостерігалася у підприємств, які повністю зупинили свою діяльність (+21,4%) порівняно з першим тижнем війни, – 53,9%. Ще через місяць цей показник скоротився

більш ніж удвічі і становив 21,6%, а загальна частка підприємств, які повністю або частково зупинили свою роботу, – 55,9% [10]. Така різка позитивна динаміка свідчить про наступне.

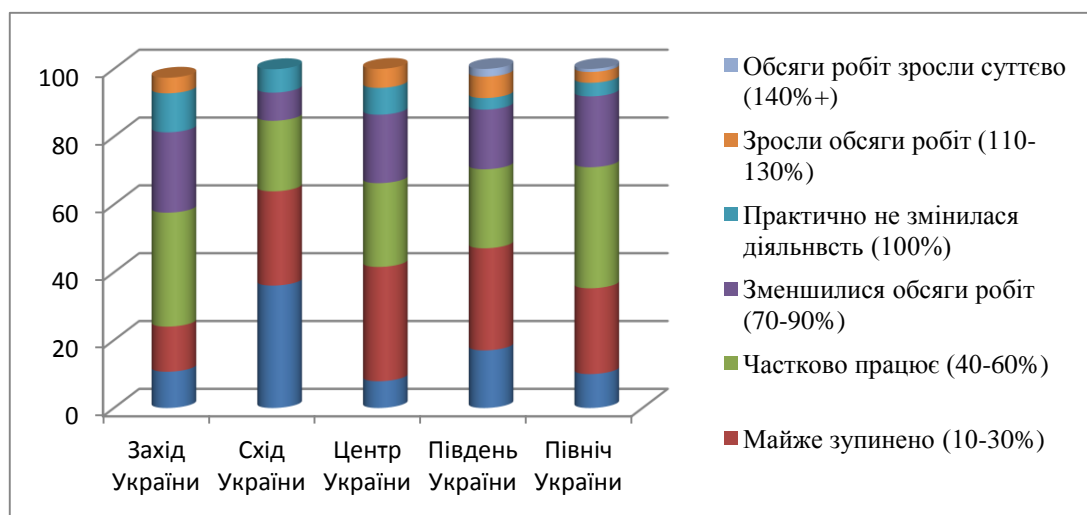
1. *Релокацію або часткову релокацію.* Часткову релокацію здійснили 14% середніх та 15% великих компаній. Повну релокацію по Україні зробили лише 2% середніх компаній, по 3% мікро та малих компаній, 5% великих компаній. Релокація за кордон серед українського бізнесу не була популярною, оскільки частково релокувалися за межі України 2% мікрокомпаній, 3% малих компаній, 6% середніх компаній та 2% великих компаній. Повністю перевезли бізнес за кордон 1% мікрокомпаній та 1% середніх компаній. В середньому 17% підприємств змушені здійснити релокацію, більшість з них зі Сходу України (41% підприємств Сходу вже релокували свої виробничі потужності та персонал чи здійснять це найближчим часом) [10; 11].

2. *Ефективну організацію та управління персоналом.* Вирішальну роль відіграє лідерська команда, яка повинна взяти на себе відповідальність не тільки за бізнес-цілі, а й за психологічний стан всього персоналу. Щодо способу управління, то більшість компаній комбінує, як віддалений формат та офлайн. У такому режимі працює 55% середніх, 52% великих, 45% малих підприємств та 41% мікрокомпаній. Третина займається бізнесом тільки в офлайн. Віддалено (переважно з України) працюють 20% мікрокомпаній, 12% малих компаній, 10% середніх компаній, 20% великих компаній. Найменший відсоток мають ті компанії, які частково працюють з-за кордону: 5% мікрокомпаній, 1% малих компаній, 1% середніх компаній. Великий бізнес повноцінну роботу своїх команд за межами України не розглядає.

3. *Поновлення логістичних ланцюгів.* Зниження обсягів перевезень відбувалося за всіма видами транспорту: найменше це торкнулося автомобільного (-21,7%), а найбільше – морського (-85%). Тому підприємства, які найменше залежали від морського

транспорту, швидше відновили свою логістику. Варто зауважити, що площі зберігання залишилися у робочому стані на 84,8% [12].

Саме тому в квітні, вперше від початку війни з'являється позитивний показник діяльності підприємств, в яких суттєво зріс обсяг робіт (3,8%). У наступні місяці позитивна динаміка щодо виходу бізнесу із кризи зростала. Загалом станом на липень-серпень 39,9% всіх підприємств в Україні повністю або майже зупинені. Проте ситуація щодо стану бізнесу відрізняється в кожному регіоні (рис. 2).

*Рис. 2. Діяльність підприємств за регіонами України**

*Джерело: [10; 11].

На Заході та Півночі більша частина всіх підприємств зменшила обсяги робіт або працює частково – це 57,3% і 56,6% відповідно. На Сході України показник підприємств, які повністю або майже припинили діяльність, більший, ніж середній по Україні, та становить 63,9%. У Центрі України та на Півдні таких підприємств 44,9% і 46,9% відповідно, найменше на Сході – 29,1%.

Найбільше підприємств, які змогли зберегти або навіть збільшити обсяги робіт, знаходиться на Заході України, – 16,9%,

проте значна кількість підприємств із суттєвим зростанням доходів (140%+), розташовані на Півдні – 2,3% [11; 12].

Позитивним проявом протягом 5 місяців повномасштабної війни є реєстрація нового бізнесу. Кількість новозареєстрованих суб'єктів господарювання зростає щомісяця – з 15 тисяч у квітні до понад 22 тисяч у липні. Загалом за період відновлення (з квітня) темп реєстрації нового бізнесу в умовах війни становив 85% до відповідного періоду 2020 року та 63% до відповідного періоду 2021 року. Якщо у 2020 та 2021 роках серед новоствореного бізнесу переважали суб'єкти господарювання у сфері торгівлі, організації харчування та індустрії краси, то в умовах війни активізувалася реєстрація бізнесу у сфері комп'ютерного програмування, вантажних перевезень, поштових послуг та благодійництва. За 5 місяців війни було зареєстровано 11 891 юридична особа. Найбільше в червні – 3 263. Натомість темп реєстрації нових юридичних осіб у липні 2022 року щодо попереднього місяця сповільнився на 6,5%. Лідери за кількістю реєстрацій: місто Київ – 17%, Львівська обл. – 9%, Дніпропетровська обл. – 8% [13].

Але незважаючи на стриманий оптимізм розвитку бізнесу, втрати від війни є неспіврозмірними. Майже у всіх українських компаній зменшилися прибутки через війну. За деякими оцінками, свої загальні втрати український бізнес оцінює в 87 млрд дол. Несуттєві втрати мають більш ніж половина підприємств у Центрі України (50,6%) і понад третина підприємств на Заході (38,9%). На Сході України найбільших прямих втрат зазнали 8,2% підприємств: від 1 млн дол. до 5 млн дол., а 2,7% — понад 5 млн дол. Серед причин, які спричиняють таку ситуацію, є:

- збільшення цін на пальне;
- порушення логістики та проблеми з постачанням;
- нестача фінансових ресурсів;
- відсутність платоспроможних клієнтів;

- зниження попиту;
- зменшення обсягів продажу;
- обмеження з безпеки (комендантська година, воєнні дії);
- зупинка будівельного бізнесу;
- заборона виїзду за кордон деяких категорій населення;
- значні фінансові витрати на підтримку своїх працівників;
- інфляція.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Так, у сфері підприємництва сьогодні існують значні проблеми, але воно відіграє одну з ключових позицій у боротьбі за незалежність нашої країни. І незважаючи на всі виклики, бізнес продовжує відновлюватися. Про це свідчить і повернення до роботи частки підприємств, які в перші місяці війни повністю припинили свою роботу, і реєстрація нових компаній. Ще одним підтвердженням є зростання Ukrainian Business Index (33,9 зі 100), який свідчить про те, що бізнес почав відновлювати робочі місця, створювати товарні запаси та розширювати клієнтську базу. Очікування бізнесу від результатів діяльності в 2022 році залишаються на рівні половини (54%) від доходів попереднього року [14]. Тому, орієнтуючись на подальший розвиток, у плануванні своєї діяльності бізнесу варто:

- враховувати ризик війни (мати недоторкані запаси – «подушка безпеки»);
- при можливості отримувати гривневі кредити під невеликий відсоток;
- брати участь у грантових проєктах;
- шукати інвесторів;
- виходити на міжнародні ринки.

Що ж стосується започаткування нового бізнесу, то існує багато державних та міжнародних програм, які покликані полегшити старт підприємницької справи. За прогнозами аналітиків увагу варто приділити виробництву (медицина, IT-інновації, виробництво їжі,

переробка сільськогосподарської продукції). Саме ці галузеві напрями в майбутньому будуть перспективними та посилять конкурентоспроможність вітчизняних підприємств.

Список використаних джерел:

1. Сидорук І. С. Аналіз стану та проблеми розвитку малого підприємництва в Україні. *Підприємництво та інновації*. 2021. №4. С. 48–56.
2. Кіндрацька Г.І., Кулиняк С.І. Стан і тенденції розвитку великих, середніх та малих підприємств реального сектору економіки України: порівняльний аналіз динаміки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Проблеми економіки та управління. 2015. № 815(1). Вип. 2. С. 51–62.
3. Кругляк А.В. Підходи до оцінки ефективності стратегічного управління підприємством. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. Економічні науки. 2018. №1–2. С. 111–118.
4. Ситник Н.С., Козак С.І. Роль малого та середнього бізнесу на сучасному етапі розвитку економіки України. *Економіка та управління національним господарством*. Причорноморські студії. 2018. Вип. 26–1. С. 83–87.
5. Звіт KSE Institute. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-skladaye-ponad-127-mlrd-zvit-kse-institute-stanom-na-veresen-2022-roku/> (дата звернення: 27.11.2022)
6. Гордійчук Д. Збитки Укренерго через російські обстріли перевищують 70 мільярдів. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/11/22/694134/> (дата звернення: 29.11.2022).
7. Український бізнес в умовах війни аналітика стану за п'ять місяців. URL: <https://dia.dp.gov.ua/ukra%D1%97nskij-biznes-v-umovax-vijni-analitika-stanu-za-pyat-misyaciv/> (дата звернення: 29.11.2022).
8. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: вересень, 2022. URL: <https://cid.center/state-and-needs-of-business-in-war-september-2022/> (дата звернення: 27.11.2022).
9. Дослідження стану українського бізнесу під час війни: як себе почувають середні, малі та великі компанії. URL: <https://hub.kyivstar.ua/news/doslidzhennya-stanu-ukrayinskogo-biznesu-pid-chas-vijny-yak-sebe-pochuvayut-seredni-mali-ta-velyki-kompaniyi/> (дата звернення: 28.11.2022).
10. Стан та потреби бізнесу в Україні: регіональні тенденції, літо 2022. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15408> (дата звернення: 27.11.2022).
11. XXVII Всеукраїнський день логіста: відновлення ланцюгів постачання в умовах воєнного та післявоєнного стану. URL: <https://mind.ua/news/20250348-xxvii-vseukrayinskij-den-logista-vidnovlennya-lancyugiv-postachannya-v-umovah-voennogo-ta-pislyavoennog> (дата звернення: 28.11.2022).
12. Опитування українського бізнесу. URL: https://gradus.app/documents/262/Gradus_Forbes_Ukrainian_Business_Survey.pdf (дата звернення: 01.12.2022).
13. Аналіз актуального стану та пропозиції щодо покращення умов для підприємництва в Україні. URL: <https://careerhub.in.ua/doslidzhennya-analiz-aktualnogo-stan/> (дата звернення: 01.12.2022).
14. Аналіз розвитку економіки України в умовах воєнного стану від Василя Хмельницького. URL: https://biz.ligazakon.net/news/213969_analz-rozvitku-ekonomki-ukrani-v-umovakh-vonnogo-stanu-ud-vasilya-khmelnitskogo (дата звернення: 01.12.2022).

References:

1. Sydoruk, I.S. (2021). Analysis of the state and problems of small business development in Ukraine. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii [Entrepreneurship and innovation]*, vol. 4, pp. 48–56 (in Ukr.).
2. Kindrats'ka, H.I., Kulyniak, S.I. (2015). The state and development trends of large, medium and small enterprises of the real sector of the economy of Ukraine: a comparative analysis of dynamics. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Problemy ekonomiky ta upravlinnia [Visnyk National University Lviv Polytechnic. Problems of economics and management]*, vol. 815(1), no. 2, pp. 51–62 (in Ukr.).
3. Kruhlianko, A.V. (2018). Approaches to assessing the effectiveness of strategic management of the enterprise. *Visnyk Chernivets'koho torhovel'no-ekonomichnoho instytutu [Ekonomichni nauky Bulletin of the Chernivtsi Trade and Economic Institute. Economic sciences]*, vol. 1–2, pp. 111–118 (in Ukr.).
4. Sytnyk, N.S., Kozak, S.I. (2018). The role of small and medium-sized businesses at the current stage of development of the economy of Ukraine. *Ekonomika ta upravlinnia natsional'nym hospodarstvom. Prychornomors'ki studii [Economy and management of the national economy. Black Sea Studios]*, no. 26–1, pp. 83–87 (in Ukr.).
5. Report by KSE Institute. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-skladaye-ponad-127-mlrd-zvit-kse-institute-stanom-na-veresen-2022-roku/> (Accessed 27 Nov 2022) (in Ukr.).
6. Hordijchuk, D. (2022). Ukrenergo's losses due to Russian shelling exceed 70 billion. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/11/22/694134/> (Accessed 29 Nov 2022) (in Ukr.).
7. Ukrainian business in the conditions of war, an analysis of the situation for five months. URL: <https://dia.dp.gov.ua/ukra%D1%97nskij-biznes-v-umovax-vijni-analitika-stanu-za-pyat-misyaciv/> (Accessed 29 Nov 2022) (in Ukr.).
8. State and Needs of Business in War: September, 2022. URL: <https://dia.dp.gov.ua/ukra%D1%97nskij-biznes-v-umovax-vijni-analitika-stanu-za-pyat-misyaciv/> (Accessed 27 Nov 2022) (in Ukr.).
9. Study of the state of Ukrainian business during the war: how medium, small and large companies feel. URL: <https://hub.kyivstar.ua/news/doslidzhennya-stanu-ukrayinskogo-biznesu-pid-chas-vijny-yak-sebe-pochuvayut-seredni-mali-ta-velyki-kompaniyi/> (Accessed 28 Nov 2022) (in Ukr.).
10. State and needs of business in Ukraine: regional trends, summer 2022. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15408> (Accessed 27 Nov 2022) (in Ukr.).
11. XXVII All-Ukrainian Logist Day: Restoration of supply chains in war and post-war conditions. URL: <https://mind.ua/news/20250348-xxvii-vseukrayinskij-den-logista-vidnovlennya-lancyugiv-postachannya-v-umovah-voennogo-ta-pislyavoennog> (Accessed 28 Nov 2022) (in Ukr.).
12. Survey of Ukrainian business. URL: https://gradus.app/documents/262/Gradus_Forbis_Ukrainian_Business_Survey.pdf (Accessed 01 Dec 2022) (in Ukr.).
13. Analysis of the current situation and proposals for improving conditions for entrepreneurship in Ukraine. URL: <https://careerhub.in.ua/doslidzhennya-analiz-aktualnogo-stan/> (Accessed 01 Dec 2022) (in Ukr.).
14. Analysis of the development of the economy of Ukraine in the conditions of martial law by Vasyl Khmelnytskyi. URL: https://biz.ligazakon.net/news/213969_analz-rozvitku-ekonomiki-ukrani-v-umovakh-vonnogo-stanu-ud-vasilya-khmelnitskogo (Accessed 01 Dec 2022) (in Ukr.).